

BRANJE DELA *POCESTNICA* AVTORICE BENKE PULKO KOT AVTOBIOGRAFIJE, ŽENSKEGA ITINERARIJA IN ZGODBE USPEŠNE BLAGOVNE ZNAMKE

Nada Đukić

Fakulteta za humanistične študije Koper, Koper

UDK 821.163.6-992.09 Pulko B.

Besedilo *Pocestnica* avtorice Benke Pulko je bilo možno celovito analizirati in interpretirati šele ob vpeljavi dialoškega odnosa literarne vede z drugimi – ženskimi študijami oz. študijami spolov, antropologijo in sociologijo vsakdanjega življenja, in sicer v presečnih točkah avtobiografije, potopisa, ženske pisave in blagovne znamke. Radikalna avtorefleksija kot izhodišče za nastanek tega dela je prav tako zahtevala temu primerno recepcijo.

avtobiografija, potopis, blagovna znamka, ženska pisava, avtorefleksija

Benka Pulko's text entitled *Pocestnica* (Streetwalker) can be analysed and interpreted as a whole only through a dialogue between literary studies and other disciplines – women's studies or gender studies, anthropology and the sociology of everyday life, i.e., at the meeting points of autobiography, travel writing, women's writing and branding. Self-reflection as the starting point for this text's creation also demands a suitable reception.

autobiography, travel writing, brand, women's writing, self-reflection

Uvod

V sodobni slovenski književnosti težnja avtobiografskosti v produkcijskem smislu narašča (Kerndl 2009), hibridni literarni žanri pa so bolj pravilo kot redkost. Njihovo obravnavo omogočajo interdisciplinarni pristopi (Mihurko Poniž 2008). Za obravnavo dela *Pocestnica* avtorice Benke Pulko je bilo treba zajeti relevantna spoznanja o avtobiografskem žanru, potopisu kot literarni in antropološki kategoriji, zgodbi, ki jo prinaša neka blagovna znamka, in t. i. ženski pisavi.

Posebnost obravnavanega dela je v njegovi psihološki in duhovni motivaciji, ki predstavljata vodilno gonilo pripovedi. Avtorica in pripovedovalka se odloči udejanjiti ekstremno zamisel oz. sanje, kar jo spravi v prav tako ekstremne življenjske situacije. Da lahko preživi, mora nenehno uporabljati skrajno izostreno stanje zavesti ter se opirati najprej in zlasti nase, četudi so ji v pomoč

ljudje na poti in »vesolje«. Začetek zamisli se ji zgodi kot »utrunkast trenutek« (Pulko 2007: 31) in verjame, da si v življenju smer izberemo sami.

Slediti je mogoče kontinuirani zavesti o tem, kako lahko samostojno upravljamo svoje življenje. Pripovedovalka se že na začetku zaveda razsežnosti svojih sanj in, kot sama pravi, spoštuje svoje omejitve. Pospeseno se začne učiti »vsega« in dojame, da bo lahko napredovala le, če se bo spremenila in nadalje spreminjala, kar znova izvira iz nje same.

Iz takšne perspektive »postmodernistične radikalne avtorefleksije« (Weber 2003) lahko lažje razumemo, da je potovalna izkušnja Benke Pulko »prestavila osebne meje in omejitve mnogih ter postavila novo referenco za nekaj naslednjih rodov«, četudi je bilo to »še tako nenavadno, nemogoče in drugačno od drugega, kar je to vesolje že videlo in doživelo« (Pulko 2007: 129). Kot sama pravi,

je tako vse dobilo svoj smisel, kar tudi sodi v okvir njenega prepričanja, da je naloga vesolja, da uravnoveša svet.

Naslovnica

Naslovnica tega dela ima podobno vlogo kot tiste iz ženskih revij. Prikazuje Benko Pulko, postavno žensko v črni tančičasti obleki, ki udobno sedi na globusu Zemlje v obliki žoge, drži na kolenih motoristično čelado in se z bosimi stopali dotika grobega asfalta. Obenem izžareva veselje nad tem, da živi. Ta ženska, ki si je omislila nekoliko eksotični konjiček – vožnjo z motorjem, dejansko združuje vsakdanje in nenavadno.

Fotografija ali podoba predstavlja selektiven pogled na realnost, »zapis o tem, kako je X videl Y.« Kot sodbe o tem, kaj tvori idealno ženskost, podobe na naslovnici pogosto vključujejo nevidnega, a implicitnega moškega, ki odobrava in definira ženski ideal. »Način videanja« je torej pogosto način tega implicitnega moškega gledalca (McCracken 2001: 395).

Naslov *Pocestnica* je nastal iz poimevalne nuje, najti izraz, ki bi imel za svoj prvi (prvotni) pomen »žensko, ki potuje«. Ker slovenski jezik takšnega izraza nima, je avtorica uporabila feminitiv po analogiji na obliko za samostalnik moškega spola. Tako je zdaj tudi *pocestnica* najprej potepuhinja in ne »prostitutka, ki si pridobiva stranke na cesti« (Pulko 2007: 5). Ostro (pomensko) razliko med obema je avtorica zaznala ob srečanju s prostitutkami na poti, kar tudi omenja. Izvirno je izpeljala tudi pojem *pocestništvo*. Ob uzaveščanju enakovredne vloge žensk in moških tako prinaša nova stvarnost tudi nove izraze.

Starejša beseda *popotnica* najprej označuje hrano za na pot in šele na drugem mestu potujočo žensko, beseda *potovalka* pa najprej pomeni torbo za potovanje in šele potem tudi popotnico (Weber 2003). Pojmovanje ženske, ki potuje sama, kot »pocestnice« se je najverjetneje razvilo iz »mita o razpuščeni ženski«, ki naj bi nastal s pomočjo tretjerazrednih

pornografskih filmov in revij, kot je Playboy (Weber 2003: 97).

Podnaslov *Življenjski potopis* kaže, da gre za potovanje skozi življenje in torej za nekakšen amalgam avtobiografskega in potopisnega žanra, ki sta sicer po definiciji nezdružljiva (Grdina 1991).

Ženski avtobiografski žanr

To besedilo si deli značilnosti s t. i. monofiguralno pripovedjo (Bernik 1988), v kateri je v ospredju ena oseba, pripovedovalka je prvoosebna in jazovska, »čeprav so med pripovedujočim in doživljajočim jazom razlike v izkustvu in zrelosti, saj govori [pripovedovalka] skozi filter spomina, zato se ne more nikoli poistovetiti z glavno osebo in torej ne more postati [personalna pripovedovalka, kakršna je možna] v avtobiografskem romanu« (Kerndl 2009: 46).

Silvija Borovnik navaja, da Helga Glušič v članku *Ženska med izpovedjo in umetniško kreacijo ob opazovanju t. i. ženske pisave trdi naslednje*: »Izpoved sama ima v svetu ženske morda pomembnejšo in pogostejšo vlogo od umetniške kreacije, torej od želje po čistem ustvarjalnem dejanju« (Borovnik 1995: 224). V osnovi je sicer podobna motivacija za pisanje tudi pri Benki Pulko, vendar je njeno gonilo silovitejše in ga lahko povežemo s postmodernistično radikalno avtorefleksijo.

Na oblikovanje nje same kot človeka in ženske, ki se bo odpravila na pot okrog sveta, so vplivale osebe iz njenega družinskega kroga. Mama ji je pokazala, kako naj hodi, oče pa jo je seznanjal z vsemi vrstami, velikostmi in tipi koles ter jo učil voziti. Od babice Roze naj bi podedovala nos, veselje do zelenjave z vrta, ljubezen do pletenja ter podjetnost in nadzorniško žilico. Teta Ivanka naj bi ji privzgojila ljubezen do volne in odnos do knjig (princip »ni dneva brez knjige«), ki so bile zanjo »odločilni kompas pri iskanju življenjske smeri« (Pulko 2007: 10).

V osnovi avtomobilske simbolike obstaja močan simbol – kolo oz. volan, ki je povezan s sončnim obročem, ki »premika svet, je

gibljiva sila, določa območje svetlobe in regulacije ter reda in moči« (Slapšak 2000: 74–75). »Če si v okviru te res globalne mitološke tradicije ogledamo dejanje, ko ženska sede v avtomobil in vzame v roke volan oziroma obroč, ki premika svet, preseže ženska predrznost vse meje: gre za neposredno vpletanje v največjo kompetenco stotin moških božanstev, ki so jih milijoni moških (in žensk) častili tisoče let« (Slapšak 2000: 75). Enako silovito in moč vlivajoče je vožnjo oz. potovanje doživljala Benka Pulko: »[I]mam vse na dlani in je vsak nadaljnji korak moja odločitev. Čutim, kako držim v rokah krmilo življenja« (Pulko 2007: 75).

Konec 30. let 20. stol. »se je pojavila nova, izrazito mačistična težnja, da odnos avto – voznica – stil počasi nadomesti odnos konjska moč – voznik – simbolna ženska« (Slapšak 2000: 74), pri Benki Pulko pa je to odnos blagovna znamka – voznica – simbolni moški: motor BMW, ki je njen začasni nadomestni ženin.

Duhovna podoba njene osebnosti naj bi se oblikovala v stiku s cesto: »Vse razsvetlitve so se mi zgodile na cesti, med vožnjo. [...] Takrat sem dozorela. Ker cesta je za odrasle, odgovorne ljudi, ki stojijo za svojimi dejanji. Cesta je postala moja najljubša učilnica« (Pulko 2007: 19). Podobno notranje preobrazbeno je nanjo delovalo potovanje z letalom: »Na nebu si vedno znova popravim perspektivo življenja. Z vrha dojamem, kaj je zares veliko in kaj daje samo takšen vtis« (Pulko 2007: 74).

Neenotnosti formalnih značilnosti avtobiografije in njena nagnjenost k sprejemanju različnih »oblik« (pripovednih in nepripovednih, literarnih in neliterarnih) ter razmerje med avtobiografijo in pismom, dnevnikom, potopisom, esejem ali spomini ter romanom in drugimi (literarnimi) zvrstmi, kadar se jim pripisuje avtobiografska osnova (Kerndl 2009), tudi besedilu Benke Pulko dopušča hibridnost, ko npr. vključuje »iztrganine« iz dnevnika, kuharske recepte (eksotičnih jedi),

oblike elektronskega sporočanja, zemljevid in fotografije.

Ženske potujejo drugače

»Že v prejšnjem stoletju pa so zahteve mobilnosti prinesle ustrezne premike: hlače so lahko v okviru dovoljene prakse nosile delavke, popotnice in športnice. [...] Hlače žensko varujejo pred pogledi ob gibanju, zmanjšujejo dostopnost do telesa in priskrbijo ženski večje možnosti odpora in bega« (Slapšak 2000: 18). Raba obleke je le ena izmed »strategij mobilnosti« (Weber 2003), ki so jo od nekdaj uporabljale potujoče ženske. Tiste, ki so se lotile še zapisovanja svojih doživetij, so to počele z uporabo različnih žanrov ženskega potopisja: ženskih potopisnih kratkih zgodb, antologij s potopisnimi odlomki, ženskih potopisov, splošnih in specializiranih vodnikov, ženskih etnografskih monografij ipd.

V slovenski tradiciji ženskih itinerarijev lahko najdemo presenetljivo podobne vzporednice med Almo Maksimilijano Karlin in Benko Pulko. Karlinova je celjskemu muzeju zapustila zanimivo eklektično zbirko s potovanj. Prvenstveno se je imela za pisateljico, umetnico in tudi za Kolumba (Weber 2003). »[Njeni članki] so mešanica različnih prigod, krajskih in etnografskih opisov, tudi kmetijskih in kuharskih nasvetov in so naslovljeni na 'dragega bralca', ki naj 'pritisne na domišljijško bradavico v svojih možganih in si skuša predstavljati' [...], karkoli že je tisto, kar Karlinova opisuje v podobni maniri in stilu kot v potopisih (v prevedenem *Samotnem potovanju* ali v *Uroku južnih morij* na primer) le z opazno več humorja, lahkotnosti in samoironije« (Weber 2003: 108).

Benka Pulko je kot potujoča ženska tudi kozmopolitka, četudi niso vsi svetovni popotniki kozmopoliti. »Ena temeljnih karakteristik kozmopolita je [...] pripravljenost, vstopiti v odnos z Drugim, kot tudi intelektualna ter estetska odprtost do drugačnosti. [...] [K]ozmopolitstvo [je] samoopis sodobnih ženskih popotnic, četudi se same izrecno ne

označujejo s tem imenom« (Weber 2003: 18). Pulkova to izrazi tako: »Mene so bolj zanimali ljudje in njihove zgodbe, drugačno življenje, nenavadne prigode in novi kraji ter sveže poti« (Pulko 2007: 51). »Spoznavanje navad, ljudi in njihovih prepričanj je bil najslajši del potovanja« (Pulko 2007: 198).

Ko Webrova govori o »notranjih« in kulturnih krajinah (ter podobno o kulturnih ženskih potopisih), trdi naslednje: »Poudarek na izvirnosti potovanja je v popotnih zapisih prenesen na področje emocij in radikalne avto-refleksije. Neodvisnost od moških postane del 'pionirskega' duha. Medtem ko želijo ženske nekaj 'videti', hočejo moški le nekaj 'dokazati' [...]. Ženske potujejo drugače kot večina moških, ženske aktivno raziskujejo tako zunanje kot notranje krajine [...].« (Weber 2003: 39).

V tem kontekstu je mogoče z gotovostjo trditi, da se je potopiska Benka Pulko, ki se je odpravila sama z motorjem okrog sveta oz. na vse celine, zapisala v anale pogumnih in drznih, kot bi se izrazila Webrova. V okviru strategij ženske mobilnosti in njihovih lokalnih kontekstov je bila deležna enega izmed začasnih fiktivnih sorodstev, tj. posvojitve, in zaščite »častnega moškega«, od strategij mobilnosti pa je izbrala specifično rabo obleke in »fiktivno nevidnost« – zakrivanje (npr. v arabskem svetu). Benka Pulko je potovala neodvisno, imela je nadzor nad svojim potovanjem, sama ga je strukturirala, ni se držala preveč obljudenih poti, ampak je sledila manj obljudenim potem v notranjost – notranjost dežele in, še pomembneje, svojo notranjost, raziskovala je tako zunanje kot notranje krajine. Pripoveduje tudi, da do krajev, kamor se splača iti, ni bilo nobenih bližnjic, in da je morala pošteno garati, da je sploh prišla do tja.

»Navodila, kako se izogniti 'masi turistov' in 'stopiti s shojene poti' [...], se med drugim nanašajo tudi na oblike prevoza. Neobičajno prevozno sredstvo naj bi bilo vir nenavadnega stila potovanja. V osemdesetih letih [20. stol.] so bili potopisi, v katerih je bil

naglašen ekscentričen način prevoza, zelo popularni« (Weber 2003: 99–100). Benka Pulko se tako umešča tudi v evropski oz. svetovni okvir ženskih izkušenj mobilnosti. Zgodi se ji celo to, da kot »romantična turistka« najde »romanco«, ki je »v resnici iskanje avtentičnega Drugega in sredstvo za razumevanje lokalne kulture, medtem ko moški turisti iščejo le seks« (Weber 2003: 101). V tem istem okviru je značilno za t. i. novo potopisje to, da gre za zmes potopisa, biografije in fikcije (Weber 2003).

Posebnost potovalne strategije Benke Pulko je v tem, da vidi svoje potovanje kot velik projekt, ki se ga je treba lotevati po delih in ne v enem kosu, ter kot novo službo, v kateri je sicer niso plačevali, vendar je bilo vanjo »vredno vlagati ves čas in vso energijo« ter je z njo na veliko služila, in sicer izkušnje (Pulko 2007: 33). Na potovanju se ji je za preživetje zdelo odločilnega pomena osvajanje novega znanja in potreba, »biti vsak dan boljši«, kar pa doma ni bilo nujno (Pulko 2007: 42). Po njenem popotniki doživljajo razdalje kot obvladljive v primerjavi z drugimi ljudmi in imajo čas, ki je zanjo najbolj dragocena dobrina sodobnega sveta.

Četudi bi pričakovali, da bo izvor nevarnosti v zunanem okolju, pa ona sama vidi najnevarnejši del potovanja v sebi sami. Če je želela preživeti, je morala spoštovati tudi fiziološke potrebe in zakonitosti. Obenem jo je presenečalo, da se ni mogla naveličati popotniškega življenja in življenja brez vnaprej določenega urnika. Ritem njenega potovanja je izmenjaje potekal v obliki druženj z drugimi motoristi in lokalnimi prebivalci ter samote in miru, ki si ju je popestrila z deklamacijami Prešerna, Puškina, Ketteja in Zlobca. Nenehno sta jo navdajala radostni in celo omotični vitalizem ter lepota očaranost.

Iz pripovedovanja se razodenejo tudi njen odnos in odkritja o vlogi in položaju žensk v različnih delih sveta ter o posameznih narodih, verstvih in duhovnih vodjih, kar jo je osebno zaznamovalo. Odnosi med moškimi in ženskami se ji zdijo problematični v tem,

da si ne znamo in ne zmoremo dati in vzeti tistega, kar imamo eni za druge, ter se ne uspemo dvigniti na raven, ki bi bila sprejemljiva za obe strani. V Iranu je presenečena nad dvojnostjo zakrivanja in podrejenosti žensk v javnosti na ulici in njihovo očitno nadvlado v zasebnosti doma, kjer naj bi »delovale na močnejše baterije« ter »narekivale ritem življenja in dogajanje pod domačo streho« (Pulko 2007: 215). Četudi se nima za feministko, je ogorčena, ko sama doživlja diskriminacijo oz. ji je priča, in ima v takih situacijah ženske za bolj kultiviran spol. Prav tako za ljudi iz nekdanjega vzhodnega bloka trdi, da s(m)o »bolj surovi, manj nežni in znamo biti precej bolj neotesani kot drugod na Zemlji« (Pulko 2007: 277).

Ko primerja budiste in hindujce, pravi za prve, da so se ukvarjali s krepitvijo duha (duhovnostjo), drugi pa s prodajo blaga (pridobitništvom). Najbližje so ji bili Tibetanci, budizem in Dalajlama. Izpostavlja, da Tibetanci verjamejo v dobro, ne lažejo in ne krađejo, njihov jezik ne pozna besede krivda, »prepričani so, da je um kreator in uničevalec vsega« ter »da je kot padalo, ki deluje bolje, če je odprto« (Pulko 2007: 199). Prav tako pravi, da se je med njimi počutila bolj varno kot doma. Budizem se ji je zdel zanimiv zaradi tega, ker spodbuja ljudi, da sledijo svoji intuiciji (občutkom), ne pa verskim voditeljem. »Boga iščejo v sebi, ne v drugih. So edini, ki se večino časa ukvarjajo sami s seboj in z odnosi do ljudi. Menijo, da bo, če se spoštujemo in sočustvujemo, vse drugo sledilo samo od sebe« (Pulko 2007: 200). Dalajlama jo je fasciniral zlasti zaradi svoje pristne človečnosti. Ob njem je spoznala, da so veliki ljudje videti na zunaj majhni. Nanjo so stimulatивно delovali njegova globoka sreča, gromki smeh in nalezljivo veselje.

Ženska blagovna znamka in njena zgodba

Z dobrimi zgodbami, ki jih blagovne znamke ne le upovedujejo, ampak tudi živijo, lahko prispevamo k pozitivnim spremembam sveta. »Vendar danes blagovne znamke niso

vezane le na potrošne dobrine. Slavne osebnosti, nevladne organizacije, države, celo vojne percipiramo po podobnem principu kot nekoč potrošne dobrine. [...] Za lastnika in upravljavca blagovne znamke je zato pomembno, da ve, kaj v zvezi z njegovo blagovno znamko je dejansko ohranjeno v človekovem spominu« (Godina Košir 2005: 37, 39).

Na zavihku platnic knjige *Pocestnica* nalletimo na naslednje: »Opozorilo! To je njena druga knjiga. Prva je spremenila veliko življenj. Tudi ta je na voljo brez garancije, da ne boste zbežali iz znanega sveta in zaživeli drugače tudi vi« (Pulko 2007), kar lahko razumemo kot del ustvarjanja zgodbe blagovne znamke.

Že v času popotovanja Benke Pulko so posamezniki občudovali njeno odločnost in vztrajnost. Bila jim je vzor. Tudi sami so hoteli doseči v življenju to, kar so si želeli. Njeno izkušnjo so dojemali kot perfektno avanturo in odlično zgodbo, na katero se bodo spomnili še velikokrat na poti do svojega uspeha. V severnoameriškem motorističnem žurnalizmu se je začel pojavljati celo izraz »Benkina sreča«.

Za Benko Pulko je postalo potovanje eden izmed mejnikov v njenem življenju. V evforičnosti pozitivnih vibracij ob vrnitvi domov se je počutila kot zmagovalka v bitki s samo seboj. Postala je Guinnessova rekorderka, saj je s svojim motorjem BMW F650 obkrožila svet in s tem vse celine sveta (tudi Antarktiko). Bralke in bralci revije *Jana* so jo izbrali za Slovenko leta, kar je bilo utemeljeno tako, da gre za »[p]riznanje za delo in za življenjsko držo[, č]aščenje ženskosti, ki ni le materinstvo in čutnost[; z]ja polno in odgovorno vlogo ženske pri soustvarjanju sveta in življenja, ki ga živimo« (Pulko 2007: 311). Pri izboru osebnosti leta je pristala na četrtem mestu, takoj za Milanom Kučanom, Borutom Pahorjem in Janezom Stanovnikom. Moška revija *Playboy* jo je uvrstila na šestnajsto mesto z utemeljitvijo, da njihov tradicionalni izbor v nasprotju z drugimi lestvicami ni temeljil na videzu, erotičnem naboju ali

okusu za oblačenje, temveč le na enem merilu: odmevnosti storjenih dejanj.

Odločitev za humanitarna prizadevanja se je pri Benki Pulko izoblikovala že v času njenega petletnega potovanja okrog sveta. Kot sama pravi, je bila utrujena od finančnega rasizma. Sama se je odločila pomagati le tistim, ki so pomoči potrebni – zlasti otrokom pri njihovem šolanju: »Edina dragocena, dolgoročna in res koristna pomoč je znanje, ki je hkrati tudi edino orodje, s katerim bodo prišli do bele koruze, cest, mostov, zdravja in vsega drugega« (Pulko 2007: 247).

Ženske so si že v preteklosti pridobivale ugled v smislu današnje družbene odgovornosti, zlasti glede dobrotelosti, usmerjene v podpiranje socialnih in izobraževalnih ustanov, za kar država ni imela posluha (Žiberna 1998). Benka Pulko je po vrnitvi s potovanja ustanovila fundacijo Verjemi vase in osvoji svet, ki je prerasla v mednarodno organizacijo za pomoč otrokom, da pridejo do znanja, naprej pa naj bi si pomagali sami.

Če sta pripovedovalko vodila močna volja in raziskovalni duh ter bi uspeh njene potovalne izkušnje lahko strnili z mislijo Paola Coelho, »Kadar si nečesa res želiš, stremi vse stvarstvo k temu, da bi se ti sanje uresničile« (Pulko 2007: 35), ki jo tudi sama navaja, jo je po premaganem strahu na poti ob vrnitvi domov življenje, »en sam tranzit« (Pulko 2007: 115), utrujalo in begalo z mislijo na prihodnost in na to, da bo »po tolikem času tujka v znanem okolju« (Pulko 2007: 297). Občutek, da je tedaj »imela vse in nič« ter da je bila »grofovsko bogata zaradi izkušnje in mišje revna, kar se tiče denarja« (Pulko 2007: 305–306), je zamenjalo to, da se je, ko je našla, kar je iskala, posvetila pomembnejšim stvarim. V novih razsežnostih pa se je pokazalo, da so notranja potovanja ob nenehnem odkrivanju novega brez konca.

Vir in literatura

- BERNIK, France, 1988: Avtobiografsko v novejši slovenski prozi. Boris Paternu, Franc Jakopin, Peter Weiss (ur.): *Sodobnost. Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura. Obdobja 8*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 145–149.
- BOROVNIK, Silvija, 1995: *Pišejo ženske drugače? O Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač.
- GODINA KOŠIR, Ladeja, 2005: *Zgodba blagovne znamke in njen vpliv na oblikovanje identitet posameznikov*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- GRDINA, Igor, 1991: *Avtobiografija pri Slovencih od začetkov do nastopa moderne*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KERNDL, Milena, 2009: *Funkcija avtobiografskega v delih sodobnih slovenskih romanopisk*. Magistrsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.
- MCCRACKEN, Ellen, 2001: Naslovnica – okno k bodoči samopodobi. Ksenija H. Vidmar (ur.): *Ženski žanri: spol in množično občinstvo v sodobni kulturi: zbornik besedil medijskih študijev in feministične teorije*. Ljubljana: ISH, Fakulteta za podiplomski humanistični študij. 395–425.
- MIHURKO PONIŽ, Katja, 2008: *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne*. Ljubljana: Založba Sophia.
- PULKO, Benka, 2007: *Pocestnica: življenjski potopis*. Ljubljana: Undara Studio.
- SLAPŠAK, Svetlana, 2000: *Ženske ikone 20. stoletja*. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- WEBER, Irena, 2003: *Ženski itinerariji: med antropologijo potovanja in literaturo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- ŽIBERNA, Angelca, 1998: *Slovenke skozi čas*. Ljubljana: samozaložba.
bos.zrc-sazu.si/sskj.html
www.benkapulko.com